

**KOMPOZITSION YONILG'ILARDAN FOYDALANIB AVTOMOBILLARNI
EKSPLUATATSION KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH**

Ismailov Ergash Ulug'bekovich

Toshkent davlat transport universiteti doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7807545>

Annotatsiya: Rivojlanishning hozirgi bosqichida avtosalonlar jiddiy zarar ko'rmoqda. Shu bilan birga, avtomobillarning atrof-muhitga ta'siri kabi muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal qilishning eng maqbul usuli ularni ekologik toza muqobil yonilg'ilarga o'tkazishdir.

O'zbekistonda neftdan olinadigan suyuq motor yonilg'idan foydalanishga bo'lgan talab yiliga 3,0 million tonnani tashkil etadi. u yildan yilga oshib boradi. Respublikamizda so'nggi paytlarda neftdan olinadigan suyuq motor yonilg'ilarini o'rnida qo'llanila oladigan uglevodorod gazlari va bir nechta turdagi spirt – metanol va butanol yordamida suyuq kompozitsion yonilg'ilardan foydalaninish ustida jadal ishlar olib borilmoqda.

Kalit so'zlar: Etanol, metanol, butanol , biogas, benzin yonilg'isi, dizel yonilg'isi, ekologik xavfsizlik, zaharli, ekspluatatsiya.

Dunyo neft yonilg'isi kabi energiya manbalarining kamayishi va zararli chiqindilar tufayli atrof-muhitning buzilishi bilan bog'lin muammolarga duch kelmonda. Yonilg'i zaxiralari va qazib olinadigan yonilg'i resurslari kamayib borayotganligi sababli avtomobil dvigatellari uchun zamon talablariga mos, Respublikamizdagi mavjud resurslardan foydalangan holda yangi ekologik toza muqobil yonilg'ini yaratish lozim. Hozirgi vaqtda etanol, metanol, butanol , biogaz kabi bir qator mos keladigan yonilg'ilar mavjud, biz benzinga metanol va butolon qo'shish natijasida kompazit yonilg'ini xosil qildik, bu Ichki yonuv dvigatelining yonilg'isi sifatida ishlatishga yaroqli va Ichki yonuv dvigatelining ko'rsatkichlarini yaxshiladik.

Zamonaviy dunyoda avtomobil transporti muommolari jiddiy tus olmoqda. Bu muommolarni yechishda eng maqbul usul ularni ekologik toza alternativ yonilg'i turlariga o'tkazishdan iborat. «Spirtlardan yonilg'i sifatida yoki motor yonilg'ilariga qo'shimcha sifatida foydalanish ekologik muommoning hammaga ko'proq ma'lum bo'lgan texnik yechimi hamda neftdan olinadigan motor yonilg'ilarini o'rnini bosadigan» alternativ yonilg'iga o'tkazishdagi avtomobillarning ajralmas bo'lagi hisoblanadi.

O'zbekistonda neftdan olinadigan suyuq motor yonilg'ilaridan foydalanishga bo'lgan talab yiliga 3,0 mln. tonnadan ortadi. Respublikamizda oxirgi paytlarda neftdan olinadigan suyuq motor yonilg'ilarini o'rnini bosadigan uglevodorod gazlari va birnecha spirtlar – metanol va butanoldan foydalanilgan suyuq kompozitsion yonilg'ilari ustida jadal ishlar amalga oshirilmoqda.

Motor yonilg'ilarda spirtlardan foydalanishda bajarilgan ilmiy-texnikaviy tahlillar Kompozitsion yonilg'ilardan foydalanib benzinli avtomobil dvigatellari ekspluatatsion ko'rsatkichlarini oshirishda muhim ilmiy yo'nalish ekanligini ko'rsatmoqda. Bu yo'nalish O'zbekiston Respublikasining 2017-2021 yillarda rivojlanishning muhim harakatlar strategiyasidagi «... iqtisodiyotda energiya va resurslar sarfini kamaytirish...» ga yordam beradi.

Bundan kelib chiqib hulosalar qilish mumkinki, benzino-spirt aralashmasi asosidagi kompozitsion yonilg'ilarda ishlaydigan uchqundan o't oldiriladigan avtomobil dvigatellarini

ekspluatatsion ko'rsatkichlarining muhim jihatlarini, ekologiyasini o'rganish Respublikamiz energetik xavfsizligi va energo-ekologik holatini yaxshilash masalasini yechishda muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida"gi qarori chiqdi.

Bu qarorda asosan Oliy ta'lim tizimida o'z yo'nalishlari bo'yicha dunyoning yetakchi ilmiy ta'lim muassasalari bilan yaqin xamkorlik aloqalarini o'rnatish, o'quv jarayoniga ilg'or xorijiy tajribalarni joriy etish, ayniqsa istiqbolli pedagog va ilmiy kadrlarni xorijning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalarida stajirovkadan o'tkazish va malakasini oshirish borasidagi ishlar yetarli darajada olib borilmayapti.

Oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy -iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqqan holda kadrlar tayyorlash mazmunini tubdan qayta ko'rish, xalqaro standartlar darajasida mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratishni ta'minlash kerak deb ta'kidlab o'tdilar muxtaram Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev.

Haqiqatdan ham zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan o'qitishni amalga oshirish orqali shaxsning to'laqonli rivojlanishi nazarda tutiladi.

Xozirgi kunda avtomobil transporti soxasiga juda katta e'tibor qaratilmoqda, yani shaxar yo'lovchi tashish transport soxasini takomillashtirish maqsadida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda.

Ichki yonish dvigatellari (IYoD) bilan jihozlangan mashinalarning yuqori darajada to'yinganligi, ular ish paytida ko'p miqdordagi motor yoqilg'isini iste'mol qilishiga va atmosferaga sog'liqqa salbiy ta'sir ko'rsatadigan ko'p miqdordagi uglerod oksidi va boshqa zararli tarkibiy qismlarni chiqarishga olib keldi. chiqindi gazlar (chiqindi gazlar) inson avtomobil transporti atrof-muhitni ifloslantiruvchi yirik korxonalardan biri hisoblanadi va yekologik xavfsizlikka tahdid soladi.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishish tantalali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. - T.: "O'zbekiston", 2016. - 56 b.
2. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakatlar strategiyasi to'g'risida. 2017 yil 7 fevral, PF-4947-son farmoni.
3. Morozov K.A. Toksichnost avtomobilnix dvigateley. - M.: MADI (TU), 1997. - 84 s.
4. Bazarov B.I. Nauchnie osnovi energo-ekologicheskoy effektivnosti ispolzovaniya alternativnix motornix
5. topliv. Dis. dokt. texn. nauk. - Tashkent: TADI, 2006. - 207 s.
6. Bazarov B.I. Nauchnie osnovi energo ekologicheskoy effektivnosti ispolzovaniya alternativnix motornix topliva: Diss...dok texn. Nauk. - Tashkent: TADI, 2006-215 b.
7. Bazarov B.I. Ekologicheskaya bezopasnost avtotransportnix sredstv. - Tashkent: Chinor ENK, 2012. - 216 s.
8. Bazarov B.I., Kalauov S.A. Ichki yonuv dvigatellarini sinash va ulardan foydalanish. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Fan, 2014. - 259 b.

9. Bazarov B.I., Kalauov S.A., Vasidov A.X. Alternativnie motornie topliva. – Tashkent: SHAS ASA, 2014. – 191 s.
10. 9.Bazarov B.I., Yusupov D., Eraxmedov D.A. Mnogofunksionalnie ekologicheskiye alterntivnie topliva i toplivnie dobavki // Neft i gaz, 2003, №3. – S. 42-44
11. Bazarov B.I., Yusupov D., Eraxmedov D.A., Djumabayev A.B. Alternativnie kompozitsionnie goryuchiye smesi i dobavlyayemie komponenti // Kompozitsionnie materialy, 2003, №2. – S. 31-33
12. GOST 25549–90 Topliva, masla, smazki i spetsialnie jidkosti. Ximmotologicheskaya karta.